

Čistá čp.171, okres Svitavy

stavebně historický průzkum

Zpracovali:

PhDr. Martin Ebel (dějiny usedlosti podle písemných pramenů)

doc. ing.arch. Jiří Škabrada, CSc. (texty, část fotodokumentace)

ing.arch. Zuzana a Jiří Syroví (dokumentace, informace o nálezech při obnovovacích pracích)

PhDr. František Gabriel a kol. (archeologický výzkum v oblasti topeniště někdejší jizby v dubnu 1996)

ing. Petr Horáček (část dendrochronologie)

ing. Josef Kyncl (část dendrochronologie - krov)

Čistá – Praha - Sudkův Důl, 1988 - 2001

Obsah

Úvod

[Dějiny usedlosti podle písemných pramenů](#)

[Mapové přílohy](#)

Architektonický rozbor

    Základní charakteristika objektu

    Průčelí

    Přízemí

    Sklep

    Patro

    Krov

Shrnutí stavebního vývoje

Architektonické a památkové hodnocení

    Katalog hodnotných prvků

Texty k fotografiím

Kopie snímků 1 – 56 (většinou z roku 1988, zbytek pozdější)

[Grafická část průzkumu](#)

    Stavebně historický průzkum

Znalecký posudek na dendrochronologické datování dřevěných stavebních prvků

Nálezová zpráva archeologického výzkumu v oblasti topeniště někdejší jizby

Pozn: Modře zvýrazněné části v elektronické podobě dokumentu připojeny jako samostatné přílohy interaktivní vazbou.

Úvod

Na stavbu upozornili Z. a J.Syroví, kteří ji vytypovali mezi vysočinské vesnické domy, podezřelé z mimořádného stáří. Při další fázi průzkumu a dokumentace, již společně s J.Škabradou, se podařilo podezření z pravděpodobně předbělohorského původu přední světnice resp. jizby posílit nálezem horního okna v její boční stěně do dvora. Takto byl objekt představen na semináři o vesnickém domě 16. a 17. století v Poličce v roce 1992 včetně publikování souhrnu tehdejších vědomostí ve sborníku. Současně probíhaly snahy o záchranu domu, který nebyl zbořen jenom shodou okolností, protože majitel (v přestavěném někdejší výměnku usedlosti) měl již pro demolici delší dobu vyřízeny všechny potřebné formality. Dům byl prohlášen chráněnou památkou a postupně se prověřovaly všechny možnosti jeho záchrany pokud možno na původním místě. K tomu však tehdejší majitel nebyl ochoten, a tak (po jednání o rozebrání a transferu do Souboru lidových staveb a řemesel Vysočina na Veselý kopec) došlo nakonec k prodeji domu s minimálním pozemkem do rukou dnešních majitelů, kteří zaručili obnovu domu podle požadavků památkové péče. Součástí dohodnutých prací byl i stavebně historický průzkum (s původně dohodnutým termínem 1997), který pak probíhal při počínajících úpravách, byl postupně doplněn dendrochronologickým datováním i nevelkým zjišťovacím a záchranným archeologickým výzkumem v oblasti topeniště hlavní obytné místnosti a uzavřen nakonec až v době stabilizace stavby po opravě krovu a prvních etapách tesařských výměn ve spodní části stěn bývalé jizby v roce 2001. V elaborátu je jako fotodokumentace použit především velký soubor černobílých snímků, pořízených J. Škabradou již v roce 1988 a doplňující záběry (již z barevných negativů) z devadesátých let a z roku 2000.

Vzhledem ke specifické situaci při postupných opravách domu se v průzkumu vynechává jinak obvyklá kapitola doporučení pro úpravy, protože současní majitelé zaručují památkářsky „militantnější“ přístup, než by se odvážil navrhnout zpracovatel průzkumu.

Jiří Škabrada, Sudkův Důl, prosinec 2001

Dějiny usedlosti podle písemných pramenů

1605: Vdova Lída po zemřelém Janu Rychtáři prodala synovi Martinu Rychtáři "sídlo s rolí". Cena - 400 kop (závdavek 60 kop, splátky po 6 kopách). Ke gruntu přidány 3 klisny k tahu, 1 hřebeček, 6 krav, 2 prasata, 19 slepic s kohoutem, 2 husy s houserem, vůz, pluh, brány. Splátky měli dostávat přednostně synové Lorenze Pazlara (zřejmě předchozí majitel). Juxty splátek 1606 až 1613: šestkrát placeno po 8 kopách, nedatovaná je poznámka "již je grunt doplacený". [Vs Litomyšl, i. č. 17526, fol. C 28.]

28. února 1651: dle zápisu se ujal a koupil někdy před jmenovaným rokem jistý Václav Rychtářů "grunt s rolí a se vším od starodávna k němu přináležejícím", který zůstal v blíže neuvedené době po zemřelém Martinu Rychtářovi. Cena gruntu je uvedena 300 kop míšeňských, z čehož nový majitel musel složit 81 kop 27 gr. ihned na zaplacení otcových dluhů a zbytek měl vyplácet po 4 kopách ročně svým spoludědicům. Povinností hospodáře bylo vyrovnat se s bratrem Jakubem a sestrou Lídou, provdanou Masopustovou a navíc vyživovat další dementní sestru Annu, která je zde označována jako "sprostná, nedostatečná". Uvedená částka (300 kop míšeňských) evidentně vyjadřovala celkovou velikost gruntu, především polností (jednalo se spíše o menší selský grunt). Zápis uvádí, že nastupující hospodář dostal se statkem koně, prase, 2 sekery a jiné drobné náčiní, zdejší inventář byl velmi chudý [OS Litomyšl 3, fol. 988.].

1651: soupis poddaných dle víry. Na statku bydlel sedlák Václav Rychtářů (40 let) s manželkou Marjánou (38 let) a s děvečkou Annou (18 let). [SÚA, SM, sign. R 109/45, Ch 17, fol. 125, kt. 2006.]

1654 (berní rula): k statku Václava Rychtáře náleželo 34 korců polí (necelých 10 ha), na statku byly 2 koně, 4 krávy, 3 jalovice a 12 ovcí. [SÚA, BR 13, Chr. , fol. 347v - 348.]

1667: Václav Rychtář postoupil statek svému synu Janu Rychtářovi. Cena se nezměnila - 300 kop míšeňských se závdavkem 100 kop a splátkami po 4 kopách ročně. Výsledkem kvalitního Václavova hospodaření byl značný nárůst dobytka - přidáno mu (Janovi) k té živnosti klisny 3, vůz, pluh, brány a jiné drobné hospodářství. Výměnkář Václav Richter žil na statku do své smrti kolem roku 1679. [OS Litomyšl 9, fol. 59.]

1703: Jan Rychtářů postoupil grunt svému synovi Martinovi. Cena je sice uvedena stejná (300 kop při závdavku 100 kop a splátkách po 4 kopách), avšak smlouva signalizuje horší hospodaření, než za jeho předchůdce. Doslova se uvádí (dodatečná) sleva z fixní částky 300 kop ve výši 5 kop "za spuštění stavení", dalších 10 kop bylo sleveno vzhledem k úbytku jednoho koně na statku - nyní zde byli jen 2 koně, vůz, pluh, brány, kráva, tele, 4 ovce, 2 husy, 7 slepic a kotel na praní. Výměnkář směl nadále na předávaném statku žít do své smrti. [OS Litomyšl 9, fol. 60.]

28. července 1740: Martin Richter zemřel a statek připadl jeho synovi Tomáši Richterovi. Cena se opět sice nezměnila (300 kop, závdavek 100 kop a blíže neurčené splátky), podstatná je však zmínka o strhnutí částky 10 kop grošů vzhledem k chatrnosti budov (Abschlag wegen Baufalligen Gebau); kromě toho zůstaly po zemřelém nezaplacené dluhy. Soupis dobytka nedoznal mnoha změn - 2 koně, káva, navíc jalovice, 4 ovce, 2 husy, 7 slepic a kuřat, kovaný vůz, pluh, brány a jiné drobné hospodářské náčiní. V spláčení purkrechtů nejsou patrné žádné podstatné prodlevy po celou dobu - do roku 1771. [OS Litomyšl 9, fol. 61.] Hospodaření Tomáše Richtera se jeví dle dostupných zpráv jako úspěšnější proti jeho předchůdcům, zůstaly mu však na živu pouze čtyři dcery - Kateřina, Justina, Dorota a Agáta.

3. listopadu 1775: postoupil grunt s polnostmi a zahradami o výměře 31 jiter 2 věrtele (9 ha), 21 strychy luk (6 ha) za stejných podmínek (300 kop celková cena, první splátka 100 kop) manželu dcery Kateřiny Mathesu Květenskému (Kwietenskému). V soupise předávaného inventáře se uvádějí zcela stejné položky jako v předcházející smlouvě. Poprvé je poněkud pregnantněji ve smlouvě uváděn výměnek - svobodné bydlení na statku ve světnici, užívání komory a chlévu a dále i části úrody. Další prostory nejsou připomínány. Starý hospodář Tomáš Richter zemřel v roce 1802. [OS Litomyšl 52, fol. 400v.]

26. června 1804: zemřel držitel gruntu Mates Květenský. Statek (tehdy se starým popisným číslem 155) dostala do zletilosti syna Josefa pozůstala vdova Kateřina, spolu s ní zde bydlely i dcery Kateřina, Anna a Terezie. Doba nástupu nového hospodáře není příliš jasná - jeho nástup se pozapomněl zaknihovat do gruntovních knih a na tento "nepořádek" se evidentně přišlo v druhé polovině třicátých let, když Josef ke svému statku přikoupil další polnosti.

13. ledna 1836: zpětně provedený soupis nemovitosti uvádí kromě blíže nespecifikované budovy statku i pole s topografickými čísly (dle josefského katastru) - 800, 803, 805, 806, 808, 1157, 1159, 1160 o celkové výměře 31 jiter 1225 čtv. sáhů (18 $\frac{1}{4}$ ha), zahrady č. top. 170 - 172 o výměře 414 čtv. sáhů (0,15 ha), louku č. top. 812 o výměře 2 jitra 510 čtv. sáhů (1 $\frac{1}{3}$ ha), pastviny č. top. 802, 804, 811, 1155, 1158, 1161 o výměře 2 jitra 930 čtv. sáhů (1 $\frac{1}{2}$ ha) a lesy č. top. 809, 1154, 1156 o výměře 12 jiter 1166 čtv. sáhů (7 $\frac{1}{3}$ ha), dohromady tudíž přes 28 ha. Proti předcházejícím údajům došlo tudíž k značnému nárůstu pozemků. Z uváděné testamentární ceny gruntu - 450 bankocetlí, tj. v přepočtu 335 zl. 48 $\frac{3}{4}$ kr. vídeňské měny - nic nevyplývá o podobě hospodářství. [OS Litomyšl 52, fol. 402v.]

10. listopadu 1836: Josef přikoupil další louku s top. č. 790 za 140 zlatých konvenční měny. [OS Litomyšl 52, fol. 403v.]

Stabilní katastr (1839) uvádí Josefa Květenského i s přídomkem "Mertala". Čp. 171 se skládalo ze stavební parcely 44 (hospodářská budova, 22 čtv. sáhů) a ze stavební parcely 45 (obytná a hospodářská budova, 340 čtv. sáhů) [SÚA, SK, Chr. 232, Bauparzellenprotokoll, č. 44, 45.]

10. prosince 1866: po smrti Josefa Květenského (psal se i v podobě Quitensky) zdědila vše v pozůstalostní ceně 10 536 zl. rakouského čísla manželka Kateřina.

31. prosince 1869: Kateřina přikoupila další drobné pozemky k rostoucímu statku.

19. ledna 1874: Kateřina prodala statek, několik století držený v jedné rodině, avšak jen s částí pozemků o výměře v přepočtu $17 \frac{1}{2}$ ha Johannu a Rosálii Andrlíkovým za 5000 rakouského čísla.

1881: do uzavření starých pozemkových knih již k žádné majetkové změně nedošlo. [OS Litomyšl 52, fol. 406.]

Architektonický rozbor

Základní charakteristika usedlosti a domu

Usedlost s popisným číslem 171 je situována v jižnější části obce, která se rozkládá na březích říčky Loučné jako typické středověké založení údolního lánového typu. Usedlost leží na levém břehu, kde je v tomto úseku řádka pěti usedlostí, za nimiž navazují lánové pruhy, jejichž plynulý průběh je deformován reliéfem terénu. Ten totiž vzápětí za usedlostmi dosti prudce stoupá, přičemž usedlosti jsou přisazeny k patě svahu, aby současně využily výhody rovnějšího terénu nivy a přitom se co možná chránily před vzdutím hladiny vodního toku.

Do nivy před usedlost k cestě se stavěly objekty, oddělované postupně od usedlostí. Bylo tomu tak i v případě usedlosti čp.171, kde byly mapou stabilního katastru v roce 1839 zachyceny tyto objekty dva - větší v podobě drobné uzavřené usedlosti, který měl (jistě už od prvního číslování domů) samostatné popisné číslo 170, a výměnkářská chalupa (dnešní čp. 323), která byla v té době dosud přímou součástí usedlosti a neměla své popisné číslo.

Mapa SK zachytila usedlost v regionálně typickém seskupení budov, obklopujících čtyřmi křídly obdélný dvůr. Dům je na SZ straně a hledí volným SV průčelím své obytné části k cestě a vodnímu toku. Na zadní užší konec domu kolmo navazovalo hospodářské křídlo s pravidelně obdélným půdorysem, širším než dům. Stranu dvora proti domu tvořila tehdy obvyklá stavba stodoly osmibokého půdorysu, a průčelní stranu k cestě mezi stodolou a V nárožím domu tvořil úzký a dlouhý objekt, zřejmě opět regionálně typická „podstáj“. Všechny stavby v usedlosti jsou značeny žlutě, byly tedy převážně dřevěné, zatímco výměnkářská chalupa před usedlostí byla značena červeně.

Někdejší výměnek tvoří dnes samostatný objekt, přestavěný někdy v šedesátých letech 20. století. Z budov usedlosti zbývá křídlo s domem a zhruba polovina vzaду kolmo navazujícího hospodářského křídla. Dům je převážně dřevěný, roubený, a z větší části patrový (jednopodlažní je jenom blok světnice v jeho čele). Střecha je sedlová, krytá dnes nově šindelem, vpředu s výraznou strmou valbičkou, na počátku průzkumu dočasně odstraněnou resp. sejmutou. Fragment vzaду kolmo napojeného hospodářského křídla je zděný, rovněž se sedlovou střechou.

Dispoziční princip domu je poněkud netypický, daný komplikovaným stavebním vývojem. Přesto je základem půdorysného řešení trojdílnost komorového (či chlévního) typu v pravé orientaci se vstupem do středního dílu síně. Zadní komorová resp. hospodářská část domu je však složitější, a to ve smyslu horizontálním i vertikálním, protože za komorou následují ještě dva další prostory přístupné zvenčí a celá tato část (včetně síně) je dvoupodlažní, navíc v minulosti s pavlačí, přístupnou z horní síně.

Půdorys domu je v celém rozsahu (ale pouze v přízemí) dvoutraktový, přičemž severní podélná obvodová stěna a kuchyně vedle přední obytné místnosti jsou zděné. Patro je usazeno vůči půdorysu přízemí nesymetricky, pouze na hlavním traktu a jeho půdorysné členění v zadní komorové části neodpovídá členění přízemí. Vzhledem k výrazně větší výšce obytné místnosti je sedlová střecha na celém domě průběžná, protažená systémem dlouhých námětků na obou stranách – na straně do dvora nad zápraží a bývalou pavlač, na zadní straně nad druhý trakt.

Poznámka: Protože jsou objekty vůči světovým stranám šikmo natočeny, zjednodušíme popis jejich orientace tak, jakoby průčelní strana k cestě směřovala k východu (podélné vstupní průčelí budeme tedy označovat jako jižní).

Průčelí

Štítové východní průčelí domu vyjadřuje zřetelně dvoutraktovou skladbu s prostorově i materiálově odlišnými místnostmi, situovanými na společně průběžně vysoké podezdívce z opukového lomového zdiva. Hlavní trakt tvoří vysoká obytná místnost se zvlněným povrchem z hliněné mazaniny, za níž se skrývá roubená konstrukce stěn a čela stropních povalů. Z nich se zčásti uplatňuje pouze jediné – v pravém horním rohu, s kulatým čelem, vystupujícím až k bednění štítu. Na levém horním okraji pod koncem štítu je zřejmý oble plynulý přechod lepenice ze stěny na povrch stropu. Pod odpadlou lepenicí nad podezdívkou byl patrný spodní trám roubení, vysoký 40 cm, se ztesaným bokem a zatlučenými kolyčky, na obou koncích s horním zalomeným, zámkovým dlabem pro usazení spodních trámů podélných stěn.

Ve stěně jsou dva poměrně velké vertikálně obdélné okenní otvory, v nichž se uplatňují v lící stěny usazená a ven otevíravá okna, členěná poutcem na horní díl a spodní dvoukřídlovou část členěnou tenkými příčlemi na čtyři tabulky. Pravý díl pod sjíždějící střechou druhého traktu má zdivo a plynule navazující pultový štít provedeny z lomového opukového zdiva se zbytky omítky. Zhruba uprostřed je okenní otvor se svisle a vodorovně členěnou provlékanou mříží, u níž se vlevo dochovaly dva háky pro nesnímatelné zavěšení okenice (spodní otočený obvyklým způsobem nahoru, horní otočený dolů). V horní části plochy štítu je drobný větrací otvor půlkruhového tvaru, jehož horní tvarovaná část je provedena z pečlivě otukaných cihel.

Štít nad hlavním traktem, před stěnu obytné místnosti poněkud předsazený, má lichoběžníkový tvar, protože je zakončen strmou valbičkou, která svou spodní hranou opět předstupuje před plochu štítu. Spodní polovina štítové plochy je svisle bedněná širokými prkny s lištami, horní část je bedněná vodorovně s vynecháním středního zhruba čtvercového otvoru, lemovaného dvěma svislými prkny. Pod valbičkou bývalo záklopové prkno, na kterém byl podle sdělení bývalého majitele malovaný nápis s letopočtem snad z počátku čtyřicátých let 18. století.

Do dvora obrácené podélné vstupní jižní průčelí má vpravo bok obytné místnosti, dále (v době počátku průzkumových prací) bedněnou verandu před vstupem do domu, později odstraněnou, a ve větší levé části patrové průčelí hospodářské části

domu s roubenými stěnami, dole s omazávkou a na odstupněném rozhraní přízemí a patra s vystupujícími pahýly odřezaných trámů, nesoucích kdysi pavlač.

Ze stěny roubené obytné místnosti byly zpočátku pod lepenicí patrné pouze části nároží a spodní partie nad podezdívkou, kde se spodní trám drtil a byl vytlačován směrem ven. Viditelné nárožní vazby byly rybinové. Dvě vnější okna jsou umístěna rovněž v líci stěny a provedena jako ven otevíravá, ale jsou menší a odlišně členěná – bez poutce, dvoukřídlová v celé výšce, členěná křížově příčlemi, umístěnými v horní třetině výšky.

Ze stěny vystupují různým způsobem čela příčných trámů, z nichž nejvíce patrné je oblé, svisle uříznuté čelo stěnového trámu štítové stěny, vystupující z lepenice o cca 10 cm v nároží zhruba ve výšce horního ukončení oken. Stejně umístěný trám na levém konci obytné místnosti, skrytý již verandou, má ztesané boky a vystupuje o 74 cm. Na konci je shora opatřen ozubem, do něhož byl zřejmě osazen začátek podélného nosníku pavlače. V linii horního ukončení stěny obytné místnosti vystupují celkem tři trámy, a to na koncích a uprostřed. Střední trám je hraněný, vystupuje o cca 70 cm a je to konec stropního trámu pod středy povalů. Zhruba ve stejné výšce vystupuje vlevo dokonce o 90 cm poslední stěnový, jen málo ztesaný trám. Jeho konec je svisle uříznutý, ale spodní oblina naznačuje tradiční koncové tvarování, dodatečným uříznutím jen málo zkrácené. Tento trám má z boku směrem k bývalé pavlači dlab, související snad právě s konstrukcí pavlače. Ve stejné pozici na druhé, nárožní straně stěny je v omazávce rovněž patrné čelo trámu, snad původně rovněž vystupujícího. Další výše umístěné vystupující trámy již souvisí s konstrukcí krovu resp. s věncovým roštem, který vynesl konstrukci krovu nad obytnou místností do výškové úrovně, plynule navazující na výšku dvoupodlažního řešení zadní části domu.

V oblasti verandy nebylo z průčelní stěny v přízemí patrné nic – byl tu novodobě upravený vstup do síně s rámovými dveřmi bezpochyby v místě starého vstupu a v sousedství velké trojdílné okno. Vlevo byl pak rovněž novodobý výřez vstupu do první komory. Neporušená historická situace je nahoře pod střechou verandy, kde v poněkud ustupující linii za omazaným nárožím obytné místnosti (se zmíněným systémem vystupujících trámových konců) začíná stěna komor v patře sedlovým portálem z horní síně, jehož masivní stojka je přisazena právě za zmíněné nároží. Překlad portálu má spodní obrys dosti plochý, s dlouhými, pouze šikmo podebranými úseky konzol, s hrubým okosením lícových hran.

Navazující roubená stěna se projevuje dosti hladce ztesanou plochou trámů, dorovnanou ve sparách lepenic, zčásti vypadnou. V úseku pod střechou verandy je pouze jeden zhruba čtvercový větrací otvor do horní síně, vyříznutý shora do větší poloviny jediného trámu, s výrazným okosením svých tří stran. Nahoře ze stěny v místě předělu s první komorou, který se projevuje lícově ukončenými čely trámů, vystupují výrazněji dva trámy s kolmo zaříznutými konci – spodní delší nese okapovou vaznici námětků, zatímco do krátkého horního je vsazena masivní okapová vaznice hlavního krovu. V této výškové úrovni ještě vystupují kratší čela dvou stropních trámů horní síně. Dole jsou patrné odříznuté pahýly trámů nesoucích pavlač, ustoupení stěny patra oproti stěně přízemí a na tomto zlomu dochovaná první fošna podlahy pavlače.

V zadní polovině jižního průčelí za verandou je v přízemí nad zápražní komunikací s rozrušenou dlažbou z velkých placáky omazaná stěna s otvory do hospodářských prostor, ukončená nahoře zmiňovanými uřezanými konci stropních trámů, vynášejících pavlač. Nejbližší verandě je okno do komory – lícové a ven otevíravé, téže velikosti a typu jako posledně zmiňovaná dvojice oken do obytné místnosti. Následuje těžce poškozený sedlový portál vstupu do menší komory či chléva s nízkými, zčásti plaňkovými dvířky. Poslední otvor je lépe zachovaný portál do posledního většího prostoru s výrazně odlišnou šířkou svých postranních sloupků. Portál je vpravo přisazen k příčné dělicí stěně předešlého prostoru, přičemž oddělený je i spodní prahový trám.

Skladba odpovídajícího úseku stěny dvou velkých komor v patře je dobře patrná včetně proniku dělicí stěny, který není vertikálně synchronní s dělicí stěnou v přízemí. Ve stěně komory blíže síni je trojice větracích otvorů v nezvyklém trojúhelném uspořádání - s jedním okénkem dole a dvěma umístěnými výše. Všechny tři otvory jsou vyříznuty do dvou sousedících trámů, přičemž spodní otvor má svou větší část ve spodním trámu a jeho okosení má standardní sklon cca 45 stupňů. Horní otvory byly dodatečně zvětšeny o výřezy směrem doprava a vzhůru, do celé výšky horních trámů, ale přesto je patrná jejich původní podoba: byly užší, i nahoře končící zhruba v polovině výšky trámu a měly odlišné, na bocích doširoka rozevřené okosení. Velikostí, tvarováním i umístěním obdobné jsou i dva okenní otvory ve stěně zadní komory. Vlevo dole, poblíž proniku posledního stropního trámu nad přízemím, je ve stěně svislá trámová vložka, související snad s vyříznutím a přezděním koncového úseku průčelní stěny v přízemí, které začíná právě pod tímto místem.

Nad roubenou stěnou v patře rovněž vystupují konce horních příčných trámů, podpírající již popsáním způsobem okapové vaznice krokví námětků a hlavního krovu. Spodní více vysunuté konce jsou pouze v liniích dělicích stěn, přičemž tento koncový trám má nezvyklé tvarování svého ukončení se spodním měsíčkovým zářezem. Do zadního okna koncové komory zasahuje zleva ležatě obdélný otvor, vzniklý vyříznutím a vyjmutím dvou stěnových trámů již od někdejšího zadního nároží budovy. Důvod této adaptace je zřejmý, protože tudy prochází konstrukce okrajové části krovu mladšího kolmého hospodářského křídla, napojeného za domem.

Kdysi koncová zadní, západní stěna domu je překryta dodatečně přistavěným hospodářským křídlem, jehož krov byl prostě zasunut do zadní komory a v jehož prostoru byla naopak ponechána podstatná část valbového ukončení starého krovu nad domem. Západní stěna domu je přezděna téměř v celém rozsahu – v přízemí opukovým zdivem, v patře cihlami, takže z její roubené podoby zbývají pouze tři horní trámy. Jedinou zvenčí viditelnou částí tohoto průčelí jeho nejsevernější část, vyčnívající v rozsahu šířky vedlejšího traktu před dosednutím severní stěny zmíněného kolmého hospodářského křídla. Viditelná je tu horní část opukového zdiva přízemí, vyčnívající tu nad terén pouze do zhruba půlmetrové výšky, a nad ní trojúhelníková plocha trámové stěny patra, provedená dosti zvláštním způsobem – má roubenou vazbu v proniku s podélnou stěnou hlavního traktu, zatímco k okraji střechy dosedají pouze konstrukčně nezakotvené, kolmo seříznuté konce postupně zkracovaných trámů.

Severní obvodová stěna domu, na kterou se opírá zastřešení přízemního druhého traktu, je provedena v celém rozsahu z opukového lomového zdiva. Její přední část v rozsahu světničky a síně byla na počátku průzkumu v havarijním stavu, rozrušená a vykloněná roztlakem střechy, a byla pak z větší části v souvislosti s opravou krovu přezděna. Rekonstrukce se nedotkla pouze jediného ze čtyř zdejších otvorů - zadního šterbinového okna, osvětlujícího vyústění schodů ke sklepu. Do svého místa byla znovu osazena trámková zárubeň zadního vstupu do síně a byly reprodukovány oba otvory v oblasti kuchyně - větší okénko do prostoru vlastní kuchyně a drobný šterbinový otvor proti vnitřnímu vstupu z obytné místnosti.

Přízemí

Po sejmutí novodobých bandáží se u vstupu do síně ukázalo, že v něm ze starého trámového portálu zůstala vpodstatě celá levá stojka a také značná část stojky pravé, na straně k obytné místnosti. Při novodobé adaptaci byl tento portál obvyklým způsobem proříznut směrem vzhůru. Novodobé rámové dveře v úsporné dřevěné zárubni mají plechové zámkové kování a jsou zavěšeny na venkovních závěsech s odsazenými oblými konci. Vpravo za vstupem je omazaná roubená stěna obytné místnosti se vstupem na starém místě, podobně novodobě upraveným (trámová obložená zárubeň, rámové dveře s kováním Elegant z počátku 20. století). Za ním v místě kontaktu se sousední kuchyní je ve stěně nahoře pod stropem 60 cm široká a 30 cm hluboká nika s dřevěnou parapetní deskou a kamenným deskovým překladem.

Protější stěna se vstupy do hospodářské části domu je dosud zhruba v polovině svého rozsahu roubená. Odkryv novodobého zabezení se vsazeným oknem ukázal, že na jižní straně byla stěna vyříznuta až pod horní trám cca 40 cm od dvorové stěny. Na řezech je patrné zpracování trámů, které jsou ztesané z bočních stran a mají nahoře a dole ponechané oblíny, zaplněné do roviny spárovací lepenicí. Na druhé straně výřezu, zhruba v polovině šířky hlavního traktu, zůstala zachována část portálu do komory - jeho pravá stojka (šířká 32 cm) s částí sedlového překladu, s odsekanou lícovou částí.

Při severním konci této stěny, za roubeným předělem, oddělujícím úzký vedlejší trakt, je dochován zbytek dalšího sedlového portálu, jímž se vcházelo ze zadní části síně do chodby ke sklepu. Z tohoto portálu existuje levá stojka (šířká 26 cm) a celý překlad včetně místa pro vsazení pravé stojky. Lícová strana portálu je kvůli ploché polodrážce mladších dveří odsekaná, takže z profilace zbývá pouze obrysová linie překladu, která má ploché sedlové konzoly obloukově prohnuté, nahoře se svislým odsazením a na krajích s vodorovným přechodem do sloupku. V již zmíněné vykloněné kamenné severní stěně byl za vyrovnávacími bedněnými bandážemi skryt již zmíněný zadní vstup se špaletovou nikou a trámkovou zárubní, při opravách nově vyzděný.

Strop síně je trámový se třemi příčnými, hraněnými trámy, z nichž jeden je blízko stěny obytné místnosti. Trámy jsou zapojeny do průvlaku, který je podpírán v místech předělu hlavního a vedlejšího traktu. V prvním mezitrámovém poli na straně u kuchyně jsou ze severní strany na průvlaku šikmé dlaby bezpochyby po usazení schodnic žebříkových schodů do patra. Na horní ploše druhého trámu od východu jsou v místě křížení s průvlakem a zhruba uprostřed hlavního traktu mělké dlaby, které by mohly být pozůstatkem usazení konstrukce spodního ústí dřevohliněného dymníku. Záklop stropu síně tvoří podélně kladená prkna.

Chodba k sestupu do sklepa je přístupná ze zadní části síně již zmíněným sedlovým portálem. Severní stěna je zděná z lomové opuky (ve východní polovině nově přezděná), v západní části se šterbinovým otvorem, přeloženým kameny. Zbývající tři stěny jsou roubené. Dlouhá jižní stěna má dole v rozsahu délky přilehlé komory cihlovou podezdívku. V koncové části chodby je v podlaze zčásti zavalený sestup do sklepa. Zadní, západní roubená stěna má odřezané severní konce trámů, bezpochyby v souvislosti se stavbou resp. zděným provedením severní obvodové stěny. Těžce poškozený strop chodby nesou příčné trámy; záklop je z relativně úzkých fošen až trámů s krycí a izolační vrstvou hliněné mazaniny.

Obytná místnost v čele hlavního traktu domu má obvyklý mírně obdélný půdorys s rozměry cca 5 x 6 m a s neobvyklou výškou až 3,5 m. Stěny jsou pod lepenicí roubené až na zděné části v oblasti topenišťového kouta, ve kterém je na straně k síni nika a na straně k bývalé kuchyni přístup k peci. Ten má podobu, typickou pro „tahovou“ fázi uspořádání komína: za prostorným otvorem je mezer pro odtah dýmu do komínového sopouchu a teprve za mezerou následuje čelní cihlová stěna pece s obvyklým segmentově uzavřeným nakládacím otvorem, nad jehož cihlovým záklenkem jsou dva čtvercové otvory sopouchů, jimiž odchází dým nad klenbou pece.

Již zmiňované okenní otvory mají fošnové zárubně, na jejichž vnitřní straně jsou spodní části „bambulkových“ zapuštěných závěsů ze 2. poloviny 19. až počátku 20. století. Strop má na sobě pouze mnohanásobné nátěry, takže jeho konstrukční struktura je na rozdíl od stěn dobře patrná. Tvořen je jedenadvaceti povaly s průměrem až kolem 25 cm, podepřenými uprostřed jedním příčným hraněným trámem. Spodní hrany tohoto trámu jsou vybaveny okosením, které je na jižní straně zřejmě přírodní, tj. bez výběhů. Šikmé výběhy jsou před stěnou na severní straně a také uprostřed, kde vytvářejí obvyklou plošku. Ve střední části trámu se nepodařilo zjistit reliéfní nebo malovanou výzdobu s případným nápisem či datováním. Nad jihovýchodním koutem místnosti je v povalech větrací průduch, lépe patrný shora, kde z krycí lepenice vystupuje zbytek kuláče s vyvrtnou nebo vysekanou dutinou.

Zhruba uprostřed jižní stěny cca 30 cm pod průchodem trámu se podařilo pod lepenicí zjistit přibližně čtvercovou trámkovou zárubeň větracího okna se světlostí 43 x 46 cm. Zárubeň tvoří zřejmě samostatný rám, zapojený do stěny pomocí drážek a per, viditelné švy jejich stran jsou diagonální. Povrch dřeva zárubně i okolních stěnových trámů je pod lepenicí černý, zadehtovaný, ale bez starých vymazávek spar. Vnitřní lepenicovou izolaci dostaly ale stěny ještě v době funkce resp. ponechání okna, protože mazanina na stěně se přimyká k okrajům zárubně na celém obvodu šikmým zkosením (přitom bylo zřejmě odstraněno staré spárování). Teprve později došlo k úplnému zrušení otvoru vložení dvou kusů kuláčů s kolíčky, vycpáním mezer slámou a potažením lepenicí tak, aby stopy otvoru úplně zmizely.

V sousedství pravého spodního rohu zárubně větracího okna byl pod omazávkou zjištěn odříznutý konec příčného trámkového bidla - polenice s profilem 12 x 15 cm, přičemž osazení protějšího konce bylo možné zjistit i v protější stěně, nade dveřmi do kuchyně. Při dalším ohledání stěn v roce 1997 se pak podařilo zachytit ještě stopy druhé polenice.

Zhruba uprostřed severní stěny se vstupuje dveřním otvorem (opět upraveným v 1. třetině 20. století, s jednokřídlovými rámovými dveřmi nahoře zasklenými, s venkovním krabicovým zámekem s tyčkovou klikou) do prostoru někdejší kuchyně. Ten je vymezen třemi prostorovými díly, vesměs zděnými a zaklenutými. Klenební pasy jsou tak jako obvodová stěna provedeny z lomového zdiva či spíše z otloukaných opukových kvádrů, zatímco kápě kleneb jsou převážně cihlové. Uprostřed, za zmíněnými dveřmi je vstupní část, zaklenutá obdélným polem segmentové klenby do dvou masivních zhruba půlkruhových pasů (proti vstupu je v severní obvodové stěně již zmíněné štěrbinové okénko). Při opadané omítce bylo patrné, že stěna byla zděná spolu s pasy resp. že pro ně byly při zdění stěny vynechány přesné kapsy. Východní díl je zaklenut jedním polem výrazně vzduté plackové klenby, na straně k obytné místnosti opřené do přízdního pasu (klenba se tu nemohla opřít do roubené stěny). Ve východní čelní stěně je zmiňované zamřížované okno, uvnitř se špaletovou segmentově klenutou nikou.

Západní díl s někdejší vlastní dymníkovou kuchyní je zaklenutý segmentovou či plochou plackovou klenbou, opřenou do mohutného pasu při severní obvodové stěně a stoupající od této stěny směrem ke komínu resp. jeho původně otevřenému dymníkovému ústí. Větší část kuchyňského prostoru pod komínem je vyplněna dodatečnou vestavbou pece, která má tvar dosti vysokého kvádrů. Část prostoru na straně ke vstupu, zčásti na kvádrů pece a zčásti pod pasem u předsíně vyplňuje ještě podezdění komína, provedené jistě v souvislosti s jeho dodatečnou tahovou úpravou. Na tomto cihlovém tělese je patrná (ve vzdálenosti 60 cm od stěny obytné místnosti) vertikální spára, která zřejmě naznačuje dvoufázovou výstavbu – snad tu bylo zpočátku pouhé tahové podezdění, rozšířené později tak, aby mohlo plnit třeba funkci udírny). V koutě za dosednutím pasu proti tomuto útvaru je v severní stěně okénko pro osvětlení kuchyně, vybavené špaletovou segmentově klenutou nikou.

Do prvního hospodářského prostoru, snad komory, přístupné dříve ze síně zčásti dochovaným sedlovým portálem, se dnes vstupuje novodobě upraveným vstupem ze zápraží resp. z verandy (nelze ale vyloučit, že zdejší trámová zárubeň nahradila jiný starý portál). Ve značně poškozené stěně do dvora je ještě okno ve fošnové zárubni z počátku 20. století. Příčná západní stěna směrem k dalšímu hospodářskému prostoru je rovněž roubená, s průchodem při dvorové stěně. Ten se zdá být dodatečný, s útlým sloupkem, ale na příslušných místech ve dvorové stěně jsou zbytky prostupujících trámových čel (byť ne ve všech mezerách – trámy jsou tu ale značně vyhnílé, s hliněnými vysprávkami).

Na počátku průzkumových prací byly u všech 15 cm silné novodobé cihlové přízdívky, později odstraněné, které přispěly ke zlému stavu konstrukčního dřeva. Severní stěna byla ještě podezděna do výše téměř 1 m silnější vystupující lavicí z kamenného zdiva. Po odstranění přízdívek se nahoře před stěnami znovu objevily spodní trámy vůči přízemí ustupujících obvodových stěn patra, zaklesnuté přes stropní trámy. Strop s fošnovým záklopem nesou celkem čtyři příčné trámy, z nichž první východní zahušťuje jejich vcelku pravidelný rytmus bez zjevného důvodu. Do středního trámu je zaklesnuto žebříkové schodiště výstupu do patra, umístěné sem zjevně dodatečně.

Další hospodářský prostor je výrazně kratší, na straně do dvora pouze se zmiňovaným sedlovým portálem, bez okna. Z dvojice těsně sousedících stropních trámů je jeden spodním trámem příčné stěny, oddělující dvě velké komory v patře. Záklop stropu je z fošen, roubené stěny jsou tu poškozené méně, než v předešle zmíněném prostoru. Vzdutá část podlahy, zčásti proborěná, je klenbou nad zalomeným sestupem do sklepa.

Poslední prostor v domě je širší, protože zaujímá šířku obou traktů. Jeho někdejší bezpochyby kompletní roubený obvod je na dvou stranách změněn mladšími zásahy: severní a přilehlá část západní stěny jsou součástí přezdění této části obvodu domu, zatímco větší a silnější část západní stěny, ze strany této místnosti poněkud ustupující, je zřejmě součástí stavby kolmého hospodářského křídla. S touto akcí jistě souvisí i pilíř v jihovýchodním koutu, provedený z pečlivě kladeného opukového zdiva a připojený k západní stěně na spáru. Do tohoto pilíře je zapojen sloupek s drážkou, do něhož byly zasunuty konce odřezaných stěnových trámů. Strop místnosti je trámový se dvěma trámy a fošnovým záklopem, který ale na většině plochy chybí. Před stěnou do dvora je opět patrný spodní trám ustupující stěny patra a podobná situace je i v zadní třetině stropu, kde před „průvlakem“ v linii severní stěny hlavního traktu poněkud vystupuje spodní trám stěny patra. V portálu ze dvora jsou bezpochyby dodatečně zavěšeny hladké sylvakové dveře na dlouhých závěsech různého původu. Ve větší střední části místnosti z podlahy hrbovitě vystupuje rub klenby sklepa.

Sklep

Do sklepa se sestupuje ve zmíněném chodbovém prostoru v zadním traktu zatočenou šíjí, ukončenou esovitě tvarovanou zídkou z opukového zdiva. Sestup ústí do valeně zaklenuté chodbičky před sklepem, která bezpochyby původně sloužila pro přímý nástup do sklepa z místnosti ve třetím dílu domu. Tomu odpovídá jak přízdní čelní východní stěny chodbičky k její jižní stěně na spáru, tak klesající založení jižní stěny, ponechané po vyhloubení chodbičky bez dozdní. Vlastní prostor sklepa je přístupný půlkruhově zaklenutým ostěním, provedeným rovněž z lomového zdiva. Obdélný sklep, provedený kompletně z opukových kvádrů, je zaklenutý valenou klenbou téměř půlkruhového profilu, nasazenou na boční stěny ve výšce cca 60 cm nad podlahou. V horní části čelní stěny je čtvercové vyústění větracího okna, přeložené masivním kvádrem.

Patro

Púdorysné členění patra je čtyřdílné, přičemž v přední polovině domu púdorys odpovídá členění přízemku: do patra vystupuje horní část vysokého bloku obytné místnosti a rozsahu spodní síně odpovídá i horní síň. Následují dvě velké komory, přístupné vnitřními portály (první komora byla tudíž průchozí), jejichž dělicí stěna už členění púdorysu přízemí neodpovídá. Součástí patra je i nízký podkrovní prostor trojúhelního profilu nad druhým traktem a kdysi k němu patřila i pavlač, přístupná portálem z horní síně.

Prostor horní síně je na východní straně ohraničen horní částí kubusu obytné místnosti, krytého silnou vrstvou lepenice. Na horní zaoblené hraně spočívá podložení trámového roštu, vynášejícího zastropení a konstrukci krovu. Tady také přiléhají žebříkové schody pro výstup do podkroví. Západní stěna (do komor) a jižní stěna k bývalé pavlači jsou roubené jednotným způsobem a provázané. Roubení je provedeno obdobně jako v přízemí, ale je podstatně zachovalejší. Masivní trámy mají ztesané boční stěny a do roviny vymazané široké spáry, které opět prozrazují ponechání spodních a horních oblin.

Na straně ke dvoru je při nároží obytné místnosti již zmíněný portál na někdejší pavlač. V něm jsou dochovány jednokřídlové dveře starobylé točnicové konstrukce, jejichž otáčivý sloupek je ke stěně přichycen spodním a horním čepem pomocí přitesaných trámkových ok, přibitých k prahovému a překladovému trámu dřevěnými kolíky. Nosná konstrukce dveří – krajní sloupky propojené dvěma slabšími vodorovnými trámky – je výrazně tvarovaná užitkovým okrajovým okosením s oblými odsazenými výběhy. Na vnější lícové straně dveří jsou přibité dvě hladké desky, z nichž jedna má extrémní šířku. Zhruba uprostřed zbývajícího úseku stěny vedle portálu je již zvenčí zmíněný okenní otvor provedený jako čtvercový výřez do poloviny výšky jediného trámu, opatřený na těchto třech stranách okosením.

Do komor se vstupuje sedlovým portálem ve středu západní stěny. Portál je obdobný jako ostatní portály tohoto typu v domě, s masivními stojkami a průběžným překladovým trámem, na němž je vybrán jen velmi nízký sedlový profil, okosený opět pouze na lícové hraně překladu. Původně vyšší práh portálu byl dodatečně proříznutím snížen a srovnán do roviny. Severní stěnu horní síň nemá, v jejím místě je pouze překladový trám, vynášející konce dvou stropních trámů, usazených na druhé straně na stěně do dvora. Na trámech je rovný záklop z prken.

Velký prostor první komory je vymezen čtyřmi stejnorodými roubenými stěnami a krytý je trámovým stropem se čtyřmi trámy, z nichž první východní je tu opět „navíc“ (situace je podobná jako na témž místě v přízemí – tento trám v patře je ale zjevně mladšího původu). Charakteristika roubených stěn je opět stejná, stropní záklop ze širokých fošen je z větší části odstraněný. Ve stěně do dvora je zvenčí zmíněná trojice oken, z nichž poněkud tajemný spodní otvor má okosené hrany. U horních oken není zevnitř patrný jejich vývoj, protože zvětšený obvod lemují rámy, přibité přes výrazné vertikální nasekávané mřížové pruhy. V severovýchodní části prostoru ústí zmíněné druhotně umístěné žebříkové schody z přízemí.

Vstup do zadní komory je uprostřed západní stěny první komory a je opět tvořen portálem s velmi masivními stojkami a plochým sedlovým překladem s okosením čelní hrany. Komora má celistvě roubené tři své stěny, ze západní zbývá ve dřevěném provedení pouze horní třetina. V jižní stěně ke dvoru jsou dvě již zmiňovaná okna, opatřená okosením i na vnitřní straně. Poblíž druhého okna proniká stěnou část konstrukce krovu sousedního mladšího hospodářského křídla, která přesahuje do celé západní části prostoru komory. S tímto kontaktem souvisí i přezdění větší spodní části západní stěny, navazující na stejnou úpravu v přízemí. Strop je nesen čtyřmi trámy, fošnový záklop stejně jako fošnová podlaha (totožná se záklopem spodní místnosti) jsou z větší části odstraněny.

V přední části podstřešního pruhu nad vedlejším traktem se uplatňuje režné opukové zdivo štítu se zmiňovaným půlkruhovým okénkem. Tento štít je vyzděný do stejné výšky, jako kolmo navazující horní část severní stěny roubené obytné místnosti s kompletně zachovanou lepenicí. Z omazávky vystupuje pouze koncový hraněný úsek středního stropního trámu. Z podlahy, tvořené zásypem kleneb kuchyňské části, vystupuje vzdušný rub plackové klenby světničky před kuchyní. Dále k západu je k omazávce srubu přizdřen cihlový útvar komína profilu 75 x 75 cm se stupňovitým náběhem, začínajícím u nároží vystupující části obytné místnosti. V této části je rovněž dobře patrné nasazení krovu na pomocnou rámovou konstrukci, vyrovnávající menší výšku přední části domu oproti zadní patrové části, a také okraj základního krovu a připojení dlouhých námětků, kryjících vedlejší trakt. Tuto situaci je možné sledovat i na druhé straně síně, nad chodbou ke sklepu, kde je v chráněné poloze dobře zachovaný líc roubené stěny a nad ní ozdobně profilované konce krokví základního krovu, svědčící bezpochyby o jejich někdejší umístění v koncové pozici, kde se uplatňovaly ve viditelné pozici na okraji střechy.

Krov

Konstrukce krovu nad domem je hambalková v nejjednodušším provedení – s jednou úrovní hambalků, umístěných až v horní třetině výšky, bez jakékoli podpůrné a ztužující stolicové konstrukce. Dva další hambalkové prvky jsou pouze ve štítové vazbě kvůli přibití bedněné výplně. Krokve se zmíněnými tvarovanými konci, které se v dnešní situaci neuplatňují, jsou osedlány na okapové vaznice, umístěné do věncového roštu, usazeného na celém obvodu stavby. Podélné zavětrování obstarává systém dlouhých tyčí, přibitých v šikmých směrech zespodu na krokve, a koncový tvar strmé valby, jehož konstrukce je do značné míry zachována v prosunutém kontaktu s krovem kolmo navazujícího hospodářského křídla. Zpracování dřeva je výhradně ruční (včetně latí), spoje jsou plátové, jištěné kolíky. Dřevo staré části krovu, tedy především krokve s hambalky a zřejmě i okapové vaznice, je začernalé dehtovými zplodinami. Mladší méně zčernalé dřevo, užitá zejména na roštu, jímž je krov podložen, je od starších částí zpravidla dobře rozeznatelné. Pod vrchní krytinou ze šedých eternitových šablon je na krovu všude zachována šindelová krytina.

Mladší hospodářské křídlo

Objekt se dochoval v torzálním stavu, protože jeho jižní část je ubouraná. Stavba je přízemní, zděná a krytá sedlovou střechou, výrazně přesahující na východní straně do dvora nad zápraží se zbytky vyvýšené dlažby z velkých placáků. Prostorové uspořádání je velmi jednoduché, protože navzdory dělení příčkami na více prostorů byl v dochované části objektu původně pouze jeden dlouhý klenutý prostor, sloužící bezpochyby jako chlévy. Klenby jsou segmentové, oddělené 60 cm silnými půlelipsoidovými pasy, provedené z cihel. Zachována jsou tři klenební pole, existence čtvrtého je čitelná v ubouraném jižním konci budovy.

První část prostoru je přístupná z koutu u konce domu tesaným pískovcovým portálem obdélného tvaru se zajímavou historizující profilací. Ta má při jednoduchém použití oblého a kolmého výžlabku se spodním kolmým ukončením goticko – renesanční charakter. Za ostěním portálu je špaletová nika se segmentovým záklenkem. První prostor je oddělen cihlovou příčkou, umístěnou pod druhý pas.

Do další části prostoru pod třetím klenebním polem se ze zápraží vstupuje portálem stejného charakteru, jehož ostění je ale vybourané. Vedle portálu je okno rovněž se segmentově klenutou nikou. Při zadní stěně tohoto prostoru zůstalo kamenné tesané koryto, dlouhé 218 cm. Prostor je ukončen 45 cm silnou cihlovou stěnou, vezděnou pod třetí klenební pas. Dále už jsou pouze zbytky ubouraných obvodových stěn, přičemž v kratším pahýlu na dvorové straně je patrný jeden bok okenního otvoru. Ve chlévě prý existovala datovací tabulka s letopočtem 1875, zničená předposledním majitelem.

Konstrukce krovu je opět velmi jednoduchá, hambalková bez podpěrných stolic, s krokvemi čepovanými do konců vazných trámů resp. krátčat. Na okraji krovu nad zápražím je na čelech vazných trámů nasazen ještě obvodový trám, který zpevňuje krov i v jeho nefunkční části, vsunuté do zadní komory v domě. Aby mezi oběma krovky (na domu a hospodářském křídle) nevzniklo úžlabí, byl krov domu za původním valbovým ukončením poněkud prodloužen, přičemž krátký hřeben tohoto prodloužení zpevnil trámeček ve funkci jakési hřebenové vaznice.

Shrnutí stavebního vývoje

Přesnější datování jednotlivých částí stavby, umožněné zejména dendrochronologií, vlastně pouze upřesnilo a doplnilo předběžné závěry, učiněné po prvních fázích průzkumu domu, přednesené na semináři v Poličce v roce 1992 a v téže roce publikované. Toto datování jsme tehdy mohli učinit pouze na základě srovnání s dalšími, v řadě případů nově identifikovanými objekty, z nichž pouze malá část byla absolutně datovaná (a to zejména nápisy, protože dendrochronologie na těchto objektech a v této oblasti ještě k dispozici nebyla). Výraznější nová informace se týká pouze stáří krovu, přiřazeného exaktním datováním rovněž k nejstarší dochované stavební fázi, což jsme si zpočátku netroufli předpokládat.

Přestože jsme původně z opatrnosti nevyloučili ani stavbu obytné místnosti provedenou ještě starým „jizbovým“ způsobem až po třicetileté válce, předpokládali jsme její vznik spíše dříve, v 16. století. Dendrochronologické vročení určilo rok kácení dřeva pro povaly stropu 1583, což podle běžného průměru jedno – až tříleté difference mezi kácením a stavbou určuje dobu stavby nejspíše do roku 1585. S tím zcela souvisí pozdější datování konstrukčního dřeva v krovu, kde se doba kácení pohybuje mezi roky 1582 – 85: dá se bezpochyby logicky předpokládat, že právě část dřeva pro poslední vztyčovanou konstrukci na stavbě se kácela, zpracovala a zabudovala v nejkratším časovém intervalu.

Jako správný se ukázal i předpoklad datování zadní hospodářské části domu do širšího rozpětí od druhé poloviny 17. století do čtyřicátých let 18. století. Dendrochronologie tu poskytla větší rozptyl dat právě ze druhé poloviny 17. století, končící v prvních letech 18. století. Tato nejmladší data se objevují asi nikoli náhodnou shodou okolností opět v souvislosti s krovem – v trámech jeho podkladního roštu. Zmíněný rozptyl dat v hospodářské části domu může být dán jednak druhotným použitím dřeva, které mohlo případně být (při velkých profilech) znovu ztesáváno, a také menšími zkušenostmi s odběrem vzorků, takže koncová data mohou být i dosti vzdálena od doby kácení stromu. Podrobnější rozbor starších odběrů, který přesahuje rámec tohoto průzkumu, i další datování nicméně mohou přispět k vysvětlení ještě složitějšího a podrobnějšího obrazu přestavby domu v období po třicetileté válce.

Dosavadní poznatky tedy ukazují, že zřejmě až v prvních letech 18. století skončila velká přestavba domu, při níž byla ze staré stavby ponechána jen vysoká obytná místnost a také krov, vysazený nad jádro domu pomocí roštu, který mu zabezpečil nad dosti heterogenní spodní stavbou potřebný vodorovný a souvislý obdélník. Nad obytnou místností musel být rošt proveden vyšší, aby se vyrovnala výška vůči dvoupodlažní hospodářské části, oproti dosavadnímu stavu jistě zvýšené. Opětné použití starého krovu také vysvětluje napohled nelogické nepravidelnosti uspořádání mladší stavby „v příčných řezech“, zejména užší patro hlavního traktu oproti přízemí: jestliže dole bylo napojení nové hospodářské části v hlavním traktu provedeno jednoduše na celou šířku ponechané obytné místnosti, při rozměrování patra se muselo ukázat, že při zachování této šířky by nebylo možné starý krov použít.

Patrové řešení zadní hospodářské části domu začínalo být v regionu v té době alespoň u domů ve větších usedlostech vcelku obvyklé, přičemž se nadále pojilo s vysokou obytnou místností v přední části domu, která byla nadále jednopodlažní. Její dílčí snížení oproti starším „dymným“ zvyklostem se kvůli plynulému průběhu krovu někdy řešilo nízkým polopatrem nebo naopak vyvýšeným umístěním světnice, do níž se ze síně stoupalo po několika schodech (Trstěnice čp. 61, 1664). V Čisté byla někdejší jizba tak vysoká, že pro vyrovnání výškové úrovně s novou patrovou hospodářskou částí stačilo nad stropem obytné místnosti vypodložit krov dvouvrstevným rámovým věncem.

V souladu s datováním přestavby je i charakter sedlových portálů s plochým tvarováním překladů, a také starobylý typ k nim osazovaných točnicových dveří. Takové dveře známe sice již ze staršího období (Cerekvice nad Loučnou čp. 11- 1550), ale byly běžné i ve 2. polovině 17. století a v komorách jistě i později (Vraclav čp. 49 – 1657, Čistá čp. 186 – 1672). Dvoutraktové řešení přízemí bylo bezpochyby celé roubené, jak dosvědčují přeřezané stěny v místech kontaktu s pozdějšími přezděnými částmi.

Interpretace půdorysného typu domu po této přestavbě není zcela jednoznačná, ale spíše se zdá, že se jednalo o typ chlěvní resp. smíšený: sloužil – li první velký prostor vedle síně jako chlív, byla tu ve druhém traktu ještě chodba ke sklepu, přičemž oba tyto prostory plnily funkci chladné spízní komory pro uchovávání potravinových zásob. Předpokladu chlěvního uspořádání domu v té době odpovídá i skutečnost, že přestavbou byly v domě zřízeny dvě nové prostorné sýpkové komory v patře. Takovýto charakter domu může souviset i s národnostní skladbou obyvatel, přičemž převládnutí německy mluvícího etnika v obci shodou okolností signalizují i písemné prameny právě pro počátek 18. století.

Vytápění domu po provedené přestavbě bylo již jistě nepřímé, takže někdejší jizba se nejpozději v této době změnila na světnici. Obytná místnost zřejmě v té době také již zřejmě dostala svoje vnitřní lepenicové pokrytí. Spolehlivě předpokládaná dvojice vytápěcích těles – pec pro pečení chleba a kachlová kamna pro ohřev místnosti – byla bezpochyby v tradičním topeništovém koutu světnice, ale jejich detailní rozmístění závislé na způsobu obsluhy neznáme. Snad se dá spíše předpokládat, že se obě tělesa ještě obsluhovala ze síně, kde by dva mělké dlaby v nejbližším stropním trámu mohly naznačovat umístění dymníku dřevohliněné, spíše roubené konstrukce, který by tomuto období jako zařízení pro odvod dýmu odpovídal nejlépe. Pokud tu byla (bepochyby ano) v popředí druhého traktu vedle světnice nižší roubená světnička, mohla být pec situována z větší části (nebo i celá) v tomto prostoru, pro jehož temperování by její zbytkové teplo asi stačilo.

Nejvýraznějším mladším zásahem je přezdění podélné severní obvodové stěny vedlejšího traktu, spojené zřejmě se zděnou přestavbou oblasti světničky a kuchyně. Nová kuchyně se zděným komínem, postavená typickým „vysočinským“ způsobem v sousedství topeništového koutu ve světnici, ale ve vedlejšího traktu, měla ještě tradiční dymníkové uspořádání, ve kterém kouř nadále volně stoupal do otevřeného ústí komína. Umístění pece a kamen je pro tuto fázi jasné – obě tělesa byla v koutu světnice, s obslužnými otvory pod dymníkem v kuchyni. Světnička v čele vedlejšího traktu samostatné vytápění neměla, a tak se stala

(i díky chladnějšímu zděnému provedení) spíše přidruženou součástí kuchyně. Obytná kapacita domu ve smyslu počtu vytápěných místností byla tedy dosti malá, snad do určité kompenzovaná existencí samostatné výměnkářské chalupy, která byla v té době ještě bezprostřední součástí usedlosti (na indikační skice mapy stabilního katastru je ještě zahrnuta pod společné popisné číslo 171).

Podle plackové klenby nad světničkou proběhla zděná klasicistní přestavba této části domu někdy v průběhu 1. poloviny 19. století. Stavební úpravy tohoto typu byly v té době poměrně časté, protože souvisely i s vyšším administrativním tlakem na nespálne provedení kuchyní a zejména komínů a předznamenávaly vlnu radikálnějších celkových zděných přestaveb domů i celých usedlostí v době po polovině 19. století. Pro takové datování se ale zdá segmentová klenba vstupní části kuchyně i podobná klenba nad samotnou kuchyní poměrně pokročilá, ale mají obě poměrně malý rozpon, při kterém se segmentové tvary užívaly i dříve, a hlavně je u samotné kuchyně zřejmé dymníkové uspořádání, takže k přestavbě mohlo dojít nejspíše někdy před polovinou 19. století.

Poměrně brzy po této přestavbě, někdy ve 2. polovině 19. století, bylo potřebné reagovat na všeobecně přijímaný pokrok ve vytápěcích systémech – zavádění tahových komínů a přímo obsluhovaných kamen se sporáky v kuchyních nebo i přímo ve světnicích. Úprava se v tomto případě provedla tak, že se vybourala pec v koutu světnice a nová pec se vestavěla do bývalé kuchyně, nyní nepotřebné, přestože obsluha pece ze světnice není při těchto úpravách rozhodně obvyklá. V koutě světnice byl postaven sporák, který obstaral funkci vaření i vytápění světnice. Starý komín nad kuchyní s širokým trychtýřovým náběhem svého dymníkového ústí byl ponechán, ale – jak bylo při takovýchto úpravách obvyklé – změněn na tahový podezděním spodní části, do něhož se zaústily kouřové odtahy z pece i sporáku. Tato úprava se v někdejší kuchyni v zásadě dochovala, doplněná dole v novější době ještě o rozšíření zřejmě s funkcí udriny.

Ve druhé polovině 19. století bylo nově jako zděné postaveno i kolmé hospodářské křídlo za domem. Zajímavé jsou v něm pozdně klasicistní portály (resp. jediný dochovaný) s historizujícím goticko – renesančním tvaroslovím: kdyby byla součástí stavby ze 2. poloviny 16. století i zděná část s tesanými portály, mohly by být ve zdejším venkovském prostředí vybaveny právě takovým způsobem. Typ zaklenutí svědčí spíše až období poslední čtvrtiny 19. století (tohoto typu jsou ještě klenby v suterénech asanované části pražského Starého Města na začátku 20. století), takže vzpomínka na tabulku s datem 1875 je buď nevěrohodná, nebo dokládá opravdu progresivní soudobé řešení. Běžné by bylo provedení takovéto stavby spíše až v osmdesátých letech.

Z ještě mladších úprav je už v domě pouze soubor upravených zárubní s rámovými dveřmi v obytné části domu z první poloviny 20. století. Někdy v té době byla rovněž jako reakce na minimální obytný komfort v domě provedena úprava přední hospodářské místnosti vedle síně v přízemí na místnost obytnou (vstup z verandy, okno, přízdívky u roubených stěn, které následně způsobily zhoršení stavu jejich konstrukčního dřeva).

Představa domu 16. století

Pro celkovou představu domu v období pozdního středověku máme k dispozici jeho dochovanou jizbu a nově umístěný krov, náznaky návaznosti obytné místnosti na další konstrukce (vyčnívající trámy) a srovnání s dalšími dochovanými stavbami včetně výsledků archeologických výzkumů ještě starších domů.

Pokud je krov ze 2. poloviny 16. století celý, měl dům již tehdy dnešní délku. Dochované zacházení s krovem při pozdější přestavbě a zbytky vytrčených trámů z konstrukce jizby naznačují, že krov mohl být původně i zčásti přesazen přes horní část jizby a osedlán na okapových vaznicích, uložených na těchto vyčnívajících trámech, s jejichž funkcí bychom si jinak nevěděli rady. Tím by dům při výrazné „jizbové“ výšce obytné části a případném jednotraktovém řešení nepůsobil jako převyšovaný. U druhého traktu ale nemáme jistotu – nižší druhá obytná místnost vedle jizby tu mohla být (s podobným námětkovým protažením krovu jako dnes), zejména když dvoutraktové řešení v obytné i hospodářské části domu je doloženo v ještě odlehlejších končinách již v předhusitském období (výzkum zaniklé vesnice Pfaffenschlag u Slavonic).

Z uvedené představy nasazení krovu přes horní část jizby by ale vyplývalo, že zadní část domu spíše nebyla patrová. Pozdně středověký dům byl tedy možná spíše přízemní a spíše také s trojdílným jádrem komorového typu. Tomu nasvědčuje pozice sklepa a zejména zjištění jeho původního nástupu, který vycházel z vnitřní části domu z jeho třetího půdorysného dílu, který tudíž nemohl sloužit jako chlév. Pokud byly prostory pro dobytek v domě, existovaly až za trojdílným jádrem, tedy v místech čtvrtého a pátého dílu dnešního půdorysu.

Představě přízemního řešení nasvědčuje i srovnávací situace, zjištěná archeologickým výzkumem PhDr. Františka Gabriela v domě čp. 53 ve Rtyni v Podkrkonoší, který je podobně starý (1547) a je situován ve zcela obdobné situaci s terénem směrem dozadu mírně stoupajícím. V tomto domě byla zřejmě hospodářská část za vysokou obytnou místností rovněž nikoli patrová, ale přízemní, ve třetím dílu asi poněkud vyvýšená, aby mohla být umístěna pod plynule probíhající střechou.

Drobný zjišťovací a záchranný archeologický výzkum, provedený v Čisté rovněž F. Gabrielem v dlážděné části topenišťového koutu světnice, nemohl přinést zjištění dymného vytápěcího zařízení (jako v domě čp. 22 ve Zbečně), protože zde nedošlo k výraznějšímu dodatečnému zvýšení úrovně podlahy. Minimální sonda nicméně přinesla mimořádně významné informace tím, že údajně signalizovala i pro starší gotické období 14. – 15. století právě v tomto místě existenci topeniště. Jestliže můžeme předpokládat, že obytná místnost domu z osmdesátých let 16. století náleží nejspíše třetí stavební etapě domu v této usedlosti, znamená to, že se umístění domu i princip jeho struktury a zejména umístění topeniště do té doby (a vlastně také od té doby až do současnosti) nezměnily. Toto zjištění je zatím jedním z prvních a o to významnějších exaktních argumentů o umístěvací

a funkční stabilitě domových půdorysů (a v důsledku i půdorysných rozvrhů jader vesnic) na českém venkově, kterou zatím spíše tušíme podle typové a pokud možno optimální skladby a vztahové orientace domů, kterou bylo možné při dalších přestavbách měnit jen obtížně a zřídka.

Architektonické a památkové hodnocení

Mimořádnost hodnoty domu spočívá především v existenci jeho dochované nejstarší stavební etapy z osmdesátých let 16. toletí, přičemž obytná místnost typu středověké jizby i krov jsou navíc dohovány v jinak ojedinělé úplnosti. Obytná místnost zůstane součástí nevelkého souboru našich nejstarších místností tohoto typu, které jsou současně nejstaršími dochovanými částmi našeho fondu tradičních roubených staveb, jejichž počet se asi již nebude ani dalšími výzkumy výrazně zvyšovat, a krov dnes je a velmi pravděpodobně také zůstane naším nejstarším dochovaným krovem na vesnické stavbě. Dům je kromě toho významný i jako celek, dobudovaný na počátku 18. století do podoby tehdy moderních domů ve specifické regionální variantě, kombinující jednopodlažní obytnou část s patrovou hospodářskou částí s pavlačí.

V domě se vzhledem ke specifické situaci, kdy byl rozpoznán a zachráněn těsně před demolicí, dochovalo relativně málo hodnotných stavebních doplňků zejména ze starších fází jeho vývoje. I proto je třeba si vážit těch, které v domě zbyly, a to včetně těch mladších, vyrobených ještě tradičními řemeslnými způsoby (dveře rámové konstrukce z počátku 20. století se staršími, ale z dnešního hlediska již historickými typy továrně vyráběného kování).

Právě s ohledem na povážlivý fyzický stav řady konstrukcí v okamžiku záchrany domu se jako stále významnější ukazuje skutečnost, že stavba byla výlučně díky obětavosti dnešních majitelů zachráněna na původním místě a nikoli přenesena do skanzenu na Veselém Kopci. Srovnání s tamními „přenesenými“ objekty totiž ukazuje, jak výrazně by zřejmě byla při takovéto verzi záchrany památky ochuzena vypovídací schopnost stavby (a to intimnější informace o stavbě stále přibývají, přičemž o řadě vypovídacích možnostech zatím ani nevíme). Význam objektu se zvyšuje i tím, že se díky současným majitelům stal jakousi laboratoří pro výzkum našich nejstarších vesnických domů, a má alespoň pro dobu jedné generace zaručenu metodicky maximálně kvalitní obnovu s perspektivou zpřístupnění pro veřejnost.

Katalog hodnotných prvků

Dům – přízemí:

- Zárubeň větracího okna v někdejší jizbě.
- Zbytky polenic v obvodových stěnách.
- Provlékaná mříž v oknu světničky.
- Zbytky dvou sedlových portálů ze síně do hospodářské části domu.
- Dva sedlové portály ze zápraží do zadních hospodářských prostor.
- Soubor rámových dveří z počátku 20. století.

Dům – patro:

- Sedlový portál s točnicovými dveřmi ze síně na bývalou pavlač.
- Výřez okna ve stěně ze síně na pavlač.
- Sedlový portál ze síně do první komory.
- Trojice okenních otvorů v první komoře se dvěma nasekávanými mřížemi.
- Sedlový portál z první do druhé komory.
- Dvojice okenních výřezů v zadní komoře.

Hospodářské křídlo:

- Kamenný vstupní portál s historizující profilací
- Kamenné koryto ve chlévě.